

պաշտպանում է զանազան միջոցներով: Ռումինական և աւստրիական յայտնի անբարեացակամութեան առթիւ գէպի ռուսներն աւստրիական պալատի Բուքովինայի պատգամաւորները պաշտպանելով սերբերին, չեխերին, խորվաճաներին, բուլղոսներին և հայացրին գաւառնորթեան նախարարին, որով հարցնում են. երբ և ինչ միջոցով է մարդիւր հարգի բերել Բուքովինայի ռուս ժողովրդի և նրա հողէսրահանութեան դրութիւնը: Յօժան է նա իրադործել Բուքովինայի Սէյմի 1900 թուի որոշումն, գիմնադրաների ռուս աշակերտներէց, որոնք կը ցանկանան յետոյ քահանայ լինել, որոշ թուով թոշակաւորներ պահելու:

ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Церк. Вѣст.-ը (№ 1) «Պատմութեան արդի ձգտումները» վերնագրով տպել է իտալիայից պրֆ. Լեվիցկու թղթակցութիւնը, որ թարգմանաբար մէջ ենք բերում. «Լեոն ԺԳ. Մեծը» իւր համեստ և չը նախատեսուած յաջորդին ժառանգութիւն է թողել մի ծանր բեռ՝ հրատապ և ոչ զիւրեաւ վճռելի խնդիրներէ մի բեռ: Դրանց մէջ առաջնահարգներն են դրամական խնդիրը, Ֆրանսիական հատարակապետութեան հետ յարաբերութեան խնդիրը և վերջապէս Իտալիայում նոր եռանդ առած «քրիստոնեական» կոչուողն խնդիրը:

Բանից դուրս է գալիս՝ որ սաստիկ ժլատ և եկեղեցւօգտին յաճախակի յոքեւեաններ ուրբող Լեոն ԺԳ-ը Վատիկանի գանձարանը այնպիսի դրութեան մէջ է թողել, որ իւր մահից միայն մի քանի ամիս յետոյ քիչ է մնում՝ որ Վատիկանը իրան սնակ հրատարակի: Մինչդեռ պապի մահից յետոյ հռչակուեց, թէ նա, զրկելով իւր ազգական դրաֆ Պեչչի տոհմը, ահագին դրամազուլն է թողել եկեղեցուն:

Կարդինալներէց մէկն այս օրերս, Լեոն ԺԳ-ի մահուն 6-րդ ամսին ներկայացնում է Պիոս Ժ-ին 40 միլիոնի տեղ 20 միլիոն: Որպէս թէ Վատիկանում մշակները մի պահարանի մէջ գտել են 9 միլիոն ոսկի, ոմանք առում են դրա կէսը. դրում են, հերքում են, մեկնութիւն են տալիս: Այդ բոլոր զրոյցներն էլ նսեմացնում են յիշատակն այն պապի, որ քիչ առաջ փառաբանւում էր ամեն բարեմասնութեամբ: Երկրորդ, այդ զրոյցներն եթէ նպատակ էլ չունենան, ի վնաս Վատիկանի կը սառեցնեն հաւատացեալներէ սրտերը, որ այնքան էլ տաք չէ «Ս. Պետրոսի

Լուսմայի» նուիրաբերութեան գործում. այդպէս են դատում վատիկանի օրդանները և զրոյցները համարում են «թշնամիների սարքած բարութանքներ՝ վնաս հասցնելու և առանց այն ևս դժուարացնելու ու գահակալի ծանր դրութիւնը»:

Ինչից է այս տազնապը. չի կարելի առել թէ՛ յօրելենական նուէրները վատահելի բնակարաններում չեն պահպանուել կամ յօրելեանների առիթով ծախսերից լինի. Պիոս Թ. էլ բնակարանի կողմից շատ բարեբաղդ չէր, նա էլ քիչ միլիոններ չէ թաքցրել թրքական գրամադղութիւններէ մէջ, որոնք ռուս թուրքական պատերազմի պատճառով թուրքիայի սնանկութեամբ կորան, բայց Լեոն ԺԳ.-ը Պիոս Թ.ից ժառանգեց ճոխ և կարգաւորեալ գանձարան: Լեոն ԺԳ.ը 25 տարի «իմաստութեամբ և փառքով» իշխեց իւր նախորդի պէս: Բարգաւաճման (կուլտուրա) կռիւ չը մղեց, «ժողովներ» չէր կազմում, որոնք մեծ ծախս էին պահանջում... շատերին սրբերի դատը կարգեց, չորս յօրելեան սարքեց և չէր յոգնում անհամար ուխտաւորներ ընդունելուց՝ դիւսաւորապէս «եկեղեցու միջոցները» բազմապատկելու համար: Ինչո՞ւ համար այս միջոցները չը բազմապատկուեցին, այլ ընդհակառակն, կրճատուեցին:

Այս հարցը անտեղի հետաքրքրութեան ծնունդ չէ. կամ ուրիշի գրպանը կրկտելու անհամեստ ցանկութիւն:... Այ միայն պապական, այլ և ուրիշ շատ տէրութիւնների գանձարաններն էլ հարկադրուած են այժմ մաքառել անխուսափելի յորձանքի դէմ: Աճում են մուտքերը, բայց աւելի ևս աճում են ծախսերը: Եթէ աշխարհական պետութեան մէջ ծախսերի շատանալու պատճառը հակառակորդի դէմ առաջնութեան առիթով պատերազմական պատրաստութիւններն են, կաթոլիկ եկեղեցու մէջ էլ նոյնը չէ: Սա էլ կամենում է գերադանցել բոլոր եկեղեցիներին և կլանել նրանց, յատկապէս արեւելեան եկեղեցին:

Այն 165 եպիսկոպոսական նոր աթոռները, որոնց հաստատութիւնը համարւում է Լեոն ԺԳ.-ի մեծագործութիւններից մէկը, «արեւելքում» բացած կողեղիւմներով, որոնք կապուած են Լեոնի անուան հետ, և միսիօնարների վոհմալներով, որոնք գործում են ոչ թէ թուրքերի և հրէաների, կամ իրանց անհաւատներին՝ այլ անբաղդ շերցեղ—Բոսնիայում, Բուլղարիայում, Ռումինիայում, կաւկասցիներ և թշուառ Հայաստանում. թէև դրանք պատերազմական սպառազինութիւն չեն, բայց աւելի վատ են պատերազմական սպառազինութիւնից, որովհետեւ ջլատում են բարոյական ոյժերը, քրիստոնէական հաւատն ու սէրը, ազգերի խաղաղութիւնն ու եղբայրսիրութիւնը՝ մինչև

անդամ համարելն ցեղերի մէջ: Դատելով անցեալը, ոչ ապաքէն պապական սպառազինութիւնն է և կը լինի այն պղտոր յորձանքը, որ արագաքար պէտք է կլանի պապական միլիոնները: Քաղաքական աշխարհի ղինաթափութիւնից աւելի այստեղ շատ հարկաւոր և ցանկալի կը լինէր ղինաթափութիւնը, որ մարդկային կեանքը շատ կը թեթեւցնէր:

Այժմ ժամանակ չէ ս. դահի «արժանաւորութեան», իրաւունքների և գերադահութեան մասին» հոգալ, այլ աւելի բարձրի, աւելի թանկագին և ընդհանուր փրկութեան մասին: Բայց ցարդ այդ ամենքին չէ նկատուած:

Վատիկանի դրամական անձկութեան պատճառներից մէկն է «Ս. Պետրոսի լուծայի» նուաղելը: Պիոս Թ-ի օրով, նրա դերութեան առաջին տարիներում, լուծան առատութեամբ էր հանգանակում և տարին 4 միլիոնի էր հասնում: Լեոն Թ-ն էլ լուծաւտանալու համար եղուխոնների դործակցութեանը ապաւինեց, որոնք խոստացան տարեկան 3 1/2 միլիոն, ճիշդ այնքան՝ որքան պէտք է տար իտալական կառավարութիւնը չուովը գրաւելուց յետոյ, բայց պապը չընդունեց՝ 1874 թ. «ապահովութեան» (garantia) օրէնքի համեմատ:

«Բռնակալները» ձեռքից դրամաւոր նուէր չընդունելը՝ անձառկած ո. Գահի յարգը շատ բարձրացրեց: Բայց պապութիւնը վաղուց արդէն գերի էր եղուխոններին, նրանց ձեռքից դրամ ընդունելը աւելի ևս ամրացրեց իւր իսկական դերութեան կապանքը: Եղուխո հայրերի տաղանդի և ուժի շնորհիւ անօրինակ շքեղութեամբ սարքուած ուխտագնացութիւնների ու յօրէլեանների միջոցաւ բարձրացաւ պապութեան յարգը, բայց աճեցին ծախսերն էլ, իսկ լուծան ոկոնց նուաղել ու նուաղել՝ մանաւանդ վերջին տարիներո: Ասում են, որ այն այժմ 3 միլիոնի էլ չի հասնում: Երկար ժամանակ առատութեամբ լուծայ տուողն էր կայսերական, թագաւորական, ազատամիտ-բուրժուական, չափաւոր-հասարակապետական, պարզամիտ-հաւատացեալ և ռամիկ Ֆրանսիան: Բայց այս իսկ Ֆրանսիայի հետ խոհական Լեոն Թ-ը անհասկանալի նուրբ հաշիւներով, յարաբերութիւնը կարողացաւ այն ատիճան խճճել ու փչացնել վերջին ժամանակներս, որ այժմ այնտեղ յուղուած է ոչ թէ «Ս. Պետրոսի լուծայի», այլ կաթոլիկութեան գոյութեան խնդիրը կամ նրան գոնէ ապահովող Կոնկորդատի խնդիրը:

Մենք չենք ուղում հանդուցեալ պապին ու նրա խորհրդաւաններին դատել ու մեղադրել նրանց վարած քաղաքական նութիւնը «եկեղեցու անդրանիկ դստեր» (Ֆրանսիայի) հետ:

Անհնարին է չը զարմանալ այդ քաղաքականութեան տխուր հետեանքի վերայ: Հաճոյանում էին հասարակապետութեանը նրան գուրգուրում էին, իւր «անսխալականութեան» իշխանութեան ուժով պատուերաններ էին աւանդում ընդորին՝ ընդունել հասարակապետութիւնը և պաշտպանել, բայց ահա, ինչպէս է հասուցանում այս յարգելի հասարակապետութիւնը.— արտաքինում է վանականներին, փակում է եկեղեցիներն ու վանքերը. տաղակալի վէճեր է յարուցանում թէ եպիսկոպոս նշանակելու ժամանակ Բուլլաներում (պապական կոնգալ) պէտք է դրել nobis nominavit թէ պարզ կերպով nominavit, և բացարձակապէս անկրօնութիւն հրատարակում: Եւ այս բոլորը ուրացեալ-քահանայի (Կոմբի) սարքելով, որն այժմ, քաջալերութեամբ ժողովրդեան երեսփոխանների ահագին մեծամասնութեան, կառավարութեան գլուխն է անցել: Իսկ որ ճակատագրի դառն հեղնութիւն, բայց ոչ տարօրինակ այժմեան կաթոլիկութեան վերաբերութեամբ:

Հենց նոյն ձևով էլ Պիոս Է.-ը, որ վերահաստատեց կործանուած եզուիտութիւնը, մտածեց քաջալերել «Յայանութեան դադան» Նապոլէոնին. պսակեց նրան կայսերական թագով, լուծեց նրա առաջին ամուսնութիւնը, դաշնակցութեան մէջ մտաւ նրա ուրացեալ նախարարի, երբեմն—եպիսկոպոս Տալէյ-րանի հետ. և ի՞նչ հատուցումն ստացաւ: Վիշտ, բռնութիւն, կոպտութիւն: Ի պատիւ այս Պիոսի է ներկայ պապը Պիոս կոչուել:

Ճշմարիտ է. եզուիտները մեծ կորսիկացու (Նապոլէոն Ա.) կորուստը վերագրում են պապութեանը հասցրած անարդանքների համար աստուածային վրէժխնդրութեան. բայց, չէ՞ որ մինչև այդ նրանք էին, որ Նապոլէոնին հրատարակեցին կրօնքի փրկիչ, սեղանների վերահաստատող և այլն ևն: Այդ նոր քաղաքականութեամբ էր ներշնչուած Լևոն ԺԴ: Եւ Ֆրանսիայի այժմեան կրօնական ըմբոստութիւնները եզուիտների և այն քաղաքականութեան պտուղն են՝—օթանդակելու, հաճոյանալու, կեղծաւորութեան և ներքին իշխանասիրական ձգտման քաղաքականութեան: Մի ծխատէր Ֆրանսիացի քահանայ յայտնեց, թէ Հռովմում խօսում են, որ Ֆրանսիայի այժմեան հրդեհը բոլորեց են հայր եղուիտները և առաջինն իրանք վնասուեցին նրանց, թէ և ոչ շատ ծանր, որովհետև կաշոյղացան շատ ու քիչ բան թաքցնել ու դուրս տանել: